

**Відгук офіційного опонента
на дисертацію Медицького Ігоря Богдановича
«Наслідки злочинності в Україні: теоретико-прикладні засади»
подану на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук
зі спеціальності 12.00.08 - кримінальне право та кримінологія;
кримінально-виконавче право
(Київ, 2021. 560 сторінок)**

Актуальність теми, обраної для дисертаційного дослідження.

У 1705 році Бернард Мандевіль, один мислителів епохи Просвітництва написав «Байку про бджіл, або пороки приватних осіб - блага для суспільства» основний месидж якої базувався на постулаті того, що аморальна діяльність окремих індивідів служить добробуту суспільства в цілому. Згідно парадоксу Мандевіля, злочинна спрага наживи і нормальне ринкове господарство виростають, по суті, з одного кореня, а тому викорінення злочинності неможливе без підриву економіки. Корупція у суспільстві надає паливо що дозволяє суспільству розвиватися та виживати. Через сотні років Лауреат Нобелівської премії Гері Бекер¹ за допомогою економічного аналізу показав функціональні зв'язки між економікою та злочинністю як на рівні індивідуальної мотивації так і на рівні глобальних дисбалансів.

Тобто злочинність як соціальний інститут іманентно інтегрована у сучасне світове господарство. Особам, групам, соціуму, державам у певні часи свого розвитку вигідніше діяти девіантно, при чому саме некарана девіантна поведінка є невід'ємним елементом розвитку суспільства. Ще В.М.Кудрявцев казав що новації у своїй більшості є відхиленням від норми, проте на позитивному впливі злочинності на суспільство (новаторська функція за Я.І.Гілінським) ми не зосереджуємось.

На сучасній фазі розвитку негативний вплив злочинності отримав світове значення. Тільки протягом літа 2020 року масові заворушення, погроми, акти вандалізму у США, які були пов'язані із вбивством Джорджа Флойда та активізацією руху Black Lives Matter спричинили економіці

---

¹ Becker G.S. Crime and Punishment: An Economic Approach *Journal of Political Economy*. 1968. Vol. 76. N 2. P. 169 – 217.

Штатів збитків на 2 мільярди доларів. За даними американських кримінологів вартість витрат на протидію злочинності у країні сягає згідно різним оцінкам від 690 мільярдів до 3,4 трильйонів доларів²

В Україні, яка за даними емпіричних досліджень у 2020 році мала найвищий рівень злочинності та остраху (індекс безпеки) перед злочинністю у Європі згадка про можливості позитивних наслідків злочинності виходить за рамки перспективних досліджень. У класичній кримінологічній теорії (О.Р. Афанасьєва, М.М. Бабаєв, В.В. Голіна, Р.О. Долотов, В.М.Др'юмін, А.Е. Жалинський, А.П. Закалюк, А.Ф.Зелинський, Г.М.Міньковський, О.М. Литвак, П.Л.Фріс, В.І. Шакур) наслідки злочинності – відносно латентний елемент суспільного розвитку, який має вивчатися як сукупна реальна шкода особистості, державі, та суспільству у зв'язку з вчиненням злочинів та протидією останнім. І саме у цьому контексті ведеться актуалізація сучасних досліджень проблеми.

Доречи ця відносна невідомість, пов'язана із властивістю латентності злочинності, надає додаткової значущості виконаній дисертантом спробі розроблення теоретичних та практичних засад встановлення обсягу та змісту наслідків злочинності в Україні, а також визначення науково обґрунтованих шляхів мінімізації їх негативного впливу.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації І.Б.Медицького «Наслідки злочинності в Україні: теоретико-прикладні засади»

Наукові положення, висновки та рекомендації є наслідком різнобічних наукових досліджень, виконаних автором при вирішенні завдань, які поставлені в роботі. Коректно використані відомі наукові методи обґрунтування отриманих результатів, висновків і рекомендацій. Обґрунтованість отриманих результатів, висновків і пропозицій забезпечена

---

²Costs of crime: URL: https://www.gao.gov/products/GAO-17-732?utm_source=blog&utm_medium=social&utm_campaign=watchblog

широкою джерельною базою проведеного дослідження, достатньою апробацією отриманих результатів.

Достовірність наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. Достовірність отриманих теоретичних та практичних розробок визначається використанням сучасних методів дослідження, значним обсягом і детально продуманою програмою досліджень, належною емпіричною базою. Рукопис дисертації написаний з використанням фахової термінології. Для тексту характерна цілісність і смислова завершеність.

Послідовний розгляд широкого кола питань щодо кримінологічної теорії наслідків злочинності дозволив дисертанту висловити цілу низку теоретичних узагальнень, висновків, з більшістю із яких ми погоджуємося, а інші заслуговують на увагу або потребують подальшого дослідження та обговорення.

Новизна положень, які виносяться на захист.

Насамперед, визиває інтерес проблема встановлення основ спеціальної кримінологічної теорії наслідків злочинності. Пам'ятаючи відому тезу Л.В.Франка про те, що «віктимологія сьогодні це кримінологія завтра», слід з інтересом віднестися до наукових розвідок дисертанта присвячених саме розробці основних методологічних питань формування теорії наслідків злочинності.

Безумовно, привертає увагу спроба визначення сумарного обсягу втрат життєвого потенціалу населення України (обсягу криміносмертності); використання комбінованого підходу до пізнання матеріальних наслідків злочинності – так званої «теорії корисності», на основі чого встановлено обсяг наслідків кримінальних правопорушень та інших діянь, пов'язаних із спричиненням смерті людині. Методологія такого розгляду особливо цікава при майбутньому пізнанні окремих критеріїв та показників не тільки

віктимології катастроф, але і віктимології пандемій та масових захворювань. Не підтримуючи жодних із конспірологічних теорій, зазначимо послідовну необхідність подальшого опрацювання методологічних проблем вартості наслідків антропогенної діяльності, пов'язаної із провокацією, виявленням, превенцією та локалізацією масових захворювань. Визивають безумовний інтерес і наукові розробки автора у галузі економічного аналізу діяльності органів кримінальної юстиції, що дає можливість оцінювати перспективи суттєвого зменшення видатків на злочинність.

Є цікавою запропонована автором диференціація найбільш значущих нематеріальних наслідків злочинності (п.6 новизни), зважаючи на: а) індивідуальний рівень (посттравматичні і душевні розлади потерпілих від злочинів фізичних осіб; ділова репутація юридичних осіб, якій завдана шкода у результаті злочинної поведінки); б) суспільний рівень (страх перед злочинністю; звикання до злочинності; вплив кримінальної субкультури); в) державний рівень («криза довіри» до органів кримінальної юстиції та суду; зниження міжнародного іміджу держави).

Взиває певну зацікавленість матеріал, який стосується компенсації та реституції потерпілим від злочинів, хоча він є не зовсім системним з точки зору методології порівняльно-правового аналізу.

Висловлені пропозиції щодо підвищення профілактичного потенціалу правоохоронної діяльності держави, надання додаткових аргументів розробці законодавства із захисту прав жертв злочинів роблять роботу практично спрямованій.

Таким чином, викладене дозволяє зробити висновок, що дисертаційне дослідження у комплексі розглянутих питань робить суттєвий внесок у розвиток кримінологічної науки України шляхом формування основ спеціальної кримінологічної теорії наслідків злочинності.

Повнота викладу положень дисертації в роботах, опублікованих автором. За результатами дослідження опубліковано 2 монографії та значна

кількість наукових статей у фахових виданнях України та за кордоном. Зміст автореферату дисертації відповідає її змісту та встановленим вимогам. Дослідження І.Б.Медицького має і інші позитивні положення та, безумовно, є актуальним і корисним як в практичному, так і в теоретичному плані.

Важливість одержаних автором дисертації результатів для юридичної науки, правозастосовної та правотворчої практики та рекомендації щодо їхнього використання.

Основні наукові результати, отримані автором, можуть бути використані при подальшому системному аналізі законотворчої діяльності профілактичного характеру з метою розробки пропозицій по удосконаленню чинного законодавства України, або як каже автор: стратегічних напрямів формування державної політики протидії злочинності в Україні; пріоритетів діяльності вітчизняного парламенту у сфері кримінально-правового законотворення; ефективності та собівартості діяльності органів кримінальної юстиції, суду, пенітенціарної системи у процесі досягнення ними цілей правоохорони; обґрунтованості запитів у частині отримуваних фінансових ресурсів; розроблення та реалізації механізму державно-громадської допомоги особам, потерпілим від злочинної поведінки (індивідуальний рівень).

Позитивна оцінка рецензованої роботи в цілому та її окремих аспектів не виключає необхідності звернути увагу на низку **застережень, зауважень та побажань, поставити запитання, які повинні стати предметом дискусії в ході захисту дисертації.**

1. Автором розроблене Положення про Фонд компенсації шкоди потерпілим від умисних насильницьких злочинів, його статус, джерела формування, підстави та порядок виплати компенсації. Проте, на превеликий жаль, в роботі не зазначено, що ще в 2001 році це питання було предметом наукової дискусії при розробці проекту закону «Про охорону прав жертв злочинів» (Див,

наприклад: Туляков В. О. Вчення про жертву злочину: соціальні та правові основи : автореф. дис. ... д-ра. юрид. наук : 12.00.08. Одеса, 2001. С.22-30; Туляков В. О. Концепція проекту Закону України «Про охорону прав жертв злочинів» *Актуальні проблеми політики*. Одеса : Юрид. л-ра, 2002. Вип. 13-14. С. 388 – 394). До того ж, при розробці авторського положення мова йде лише про компенсацію жертвам насильницьких злочинів, а не додатково жертвам тероризму (див. ст.19 Закону України «Про боротьбу з тероризмом» від 20 березня 2003 року № 638-IV), усім особам, які перебувають на території України (Закон України «Про туризм» від 15 вересня 1995 року № 324/95-ВР), чи загалом усім особам, потерпілим від злочинів (див.: ст.1177 Цивільного Кодексу України від 16 січня 2003 року № 435-IV). Посилання на відому Європейську конвенцію щодо відшкодування збитку жертвам насильницьких злочинів 1983 р. тут явно недостатньо.

2. Дисертант пропонує доповнити статтю 62 Кримінального кодексу України частиною третьою, яку викласти у такій редакції: *«Покарання у виді тримання в дисциплінарному батальйоні не може бути призначене особам, які вчинили злочини в умовах особливого періоду, воєнного стану чи бойової обстановки»*. Проте Указ Президента України від 5 квітня 1994 року № 139 «Про Положення про дисциплінарний батальйон у Збройних Силах України» втратив чинність згідно Указу Президента України від 21 жовтня 2020 року № 457/2020, та цей вид покарання взагалі не застосовується, у зв'язку з чим пропозиція автора потребує якнайменш додаткового обґрунтування.
3. Автор стверджує, що діалектичний метод небезпідставно відносять до основоположних методів пізнання нового наукового напрямку, проте о якій діалектиці йде мова? Пізнання розвитку через суб'єктивне сприйняття явищ дійсності (діалектика Гегеля) чи

об'єктивний аналіз показників збитків від злочинної діяльності та прогноз їхнього розвитку (Марксов економічний аналіз та прагматика статистичного розподілу збитків страховими агенціями за допомогою прогнозних методик)? Одеська школа права вважає що методологія юридичної науки містить низку компонентів: світоглядну позицію (тип наукового мислення), загальні теоретичні принципи (парадигми), систему методів та засобів пізнання, вчення про неї (див.праці Ю.М.Оборотова, В.В.Дудченко). Звісно, методологія нового наукового напрямку не обмежується лише переліком та класифікацією сукупності методів (див. розділ 1.2 роботи). Для формулювання наукового напрямку теорії наслідків злочинності бажано було б саме розвинути наукові парадигми подальших наукових розвідок.

4. В роботі ретельно висвітлено структуру та обсяг поняття наслідків злочинності. Дійсно, як він вказує, емпіричним шляхом «Фактично сформований підхід, у зв'язку з яким «ціну» злочинності складає пряма та побічна шкода, матеріального чи нематеріального змісту, що спричиняється суспільству через здійснення суспільно небезпечних діянь». Але що має на увазі автор, говорячи про концепт суспільно-небезпечних діянь? Що вкладається у розуміння злочинності та злочинної поведінки, враховуючи її трактовку ЄСПЛ (див. концепт «широкого тлумачення кримінального правопорушення» у розумінні ст.ст. 6, 7, ст.4 Сьомого протоколу Європейської Конвенції з захисту прав людини та основоположних свобод)? Отже чи злочинність є у нашому розумінні соціальним інститутом, який виконує певні функції у суспільстві, чи аморфне механістичне явище у вигляді сукупності злочинів без врахування тих додаткових витрат, що несе суспільство на нейтралізацію збитків від пов'язаних правопорушень та зловживань владою. На жаль, в роботі це питання було залишено без додаткового аналізу.

Авторське визначення згідно якому наслідками злочинності пропонується вважати абсолютну сукупність підсумкових змін, переважно негативного змісту, генерованих злочинністю для особи, суспільства, держави (безпосередні наслідки); а також вимушену реакцію останніх на факт її існування та розвитку, втілену у затратах на організацію протидії злочинності та запобігання злочинним проявам (опосередковані наслідки) визначає поняття злочинності як аксіоматичне. Проте це далеко не так.

5. Автор наводить цікаві міркування щодо наслідків конфлікту міжнародного характеру на Сході нашої держави. Проте військовий конфлікт та його злочинні наслідки на територіях поза ефективним контролем держави це тільки одна сторона медалі (доречи виведення зловживань у зоні конфлікту згідно ст.15 Європейської конвенції із зони відповідальності держави нівелює можливість компенсації збитків по ст.ст.2,3 Конвенції, ст.1 Першого Протоколу тощо). Залишаються нерозглянутими питання прямих та непрямих збитків від трансграничної злочинності на тимчасово окупованих територіях та територіях поза ефективним контролем держави (незаконне добування корисних копалин, контрабанда тютюну та алкоголю, незаконна торгівля зброєю).
6. Аналогічне питання виникає при спробі з'ясування наслідків та перспектив розвитку транснаціональної злочинності та її глобальних акторів (див., наприклад проект Кіотської декларації Конгресу ООН з попередження злочинності про сприяння запобігання злочинності, кримінальному судочинству та верховенству права: на шляху до досягнення Порядку денного для сталого розвитку на 2030 рік»). Пріоритет продовження висвітлення важливості „культури законності”, яка була погоджена в Дохінській декларації дуже важливий, але досить сторони не можуть домовитися про визначення злочинності в контексті її віртуалізації, конкретних

зв'язків організованої злочинності та пандемії COVID-19, визначення ролі недержавних акторів у глобалізації злочинності та її наслідків.

7. Автор пише, що вибіркоче узагальнення вироків з ЄДРСР у справах про злочини, передбачені ст.ст. 115, 118, 119, ч.2 ст.121 КК України (2017-2019 роки, 100 вироків) дало можливість визначити середній вік їх жертв – 50 років. Вважаємо що це твердження потребує уточнення у зв'язку з недодержанням вимог репрезентативності та теоретичної валідності вибірки, тем більш, що у більшості віктимологічних досліджень в Україні середній вік жертв вказаних злочинів 24-29 років.
8. У якості нематеріальних наслідків злочинності однією з форм прояву автором називається спричинена індивідам психічна (моральна) шкода. Проте Декларацією Основних принципів правосуддя ООН для жертв злочинів та жертв зловживання владою психічна (емоційна) шкода відокремлюється від моральної (ст.1) та має самостійний характер.
9. Кажучи про законодавчий вплив на злочинність, автор, як і значна кількість дослідників певним чином йде шляхом деїфікації (обожествлення) законодавчої діяльності. Автор спостерігає ситуацію, коли кримінологічна інформація про стан, структуру, динаміку, наслідки злочинності (навіть в офіційно закріпленому виді, до якого слід ставитися із відповідними застереженнями та критичним осмисленням) не знаходить свого повноцінного відображення у відповідних законопроектах. Вважаємо це за неможливе. Ефективний кримінальний закон це такий закон, який не застосовується. Так, він потрібен, але лише евентуально, у потенції. Реальна законотворчість заснована на політичній волі більшості чи елементах позапарламентського впливу, що ніяким чином не пов'язане із кримінологічною теорією. Доречи й сам автор

пізніше до висновку про негативний (у тому числі криміногенний) потенціал окремих результатів законодавчої діяльності.

Поруч з цим виказані зауваження є лише основою для наукової дискусії та наукових розвідок у вказаному напрямку.

Оцінка змісту дисертації, її завершеність у цілому. Виходячи з викладеного вище, можна стверджувати, що дисертація І.Б.Медицького відповідає вимогам, сформульованим у п. 10 Порядку присудження наукових ступенів. Вона містить наукові положення та науково обґрунтовані результати у галузі кримінології та науки кримінального права України які розв'язують важливу наукову та науково-прикладну проблему і щодо яких здобувач є суб'єктом авторського права.

Робота є значним досягненням для розвитку вітчизняної юридичної науки, її зміст відповідає заявленій дисертантом науковій спеціальності, вона належно апробована. Слід констатувати, що автор дисертації – Ігор Богданович Медицький - є кваліфікованим вченим і перспективним дослідником та рекомендую при успішному захисті присудити йому науковий ступінь доктора юридичних наук за спеціальністю 12.00.08 - кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право.

Офіційний опонент –

д.ю.н., професор

проректор Національного університету «Одеська юридична академія»,

суддя ad hoc Європейського суду з прав людини,

член-кореспондент Національної академії правових наук України,

Заслужений діяч науки і техніки України

В.О. Туляков

Підпис професора Тулякова В.О. засвідчую

д.ю.н., професор

Перший проректор Національного університету «Одеська юридична академія»,

Заслужений юрист України

М.Р. Аракелян

